

Kleine verschillen, grote gevolgen

In het randprogramma van Het Theaterfestival 1999 gaf Rudi Laermans een lezing over de toenemende verzakelijking van de kunstsector. Is er een alternatief voor het neoliberale kunstenbeleid?

Ja. De 'supervisiestaat'.

Over kunst, markt en politiek

I
Wellicht zijn wij, u en ik dus, tégen de zich thans doorzettende 'vermarketing' van de kunsten: wij zijn tégen kunst-als-handel, en al helemaal tegen een letterlijk publieke uitverkoop van het theater, de dans of de literatuur. Wij zijn tégen een eenzijdige interpretatie van de kunstbedrijvigheid als een heus bedrijf – want kunst is kunst is kunst, en géén economie. Zo spreekt ons kunstminnend hart. Maar wat met ons hoofd? Hoe verstandig is het eigenlijk om kunst en economie tegen elkaar uit te spelen, ja aan elkaar te opponeren? Alvast vanuit een sociologisch standpunt vallen er goede argumenten te geven voor de (h)erkenning, ook beleidsmatig, van het verschil tussen deze beide sociale domeinen. Want dit onderscheid is inderdaad *maatschappelijk* verankerd: het hangt niet meteen samen met individuele opinies, noch met zoiets als een groot hart voor de kunsten.

Een maatschappij bestaat uit communicaties, en in onze moderne samenleving volgen die bij wijze van spreken verschillende beddingen¹. Niet wij, maar de maatschappij differentieert tussen bijvoorbeeld pedagogische, politieke, juridische, economische of artistieke communicatie. Zij maakt het verschil; zij onderscheidt kunstwerken van betalingen of economische communicaties; zij differentieert tussen enerzijds de observatie van objecten in termen van – ouderwets gesproken – mooi of lelijk, en anderzijds de inschaling van diezelfde dingen als betaalbaar of onbetaalbaar. Want de maatschappij plaatst betalingen van kunstwerken ipso facto binnen het economisch systeem, maar rekent communicaties die refereren aan het onderscheid tussen mooi en lelijk het kunstsysteem toe. Het doet er niet meteen

toe wat wij daar persoonlijk, in de omgeving van de maatschappij, zoal over denken. Onze maatschappij vraagt, neen eist van ons hoe dan ook een specifiek onderscheidingsvermogen. Ze is functioneel gedifferentieerd, of we dat nu graag willen of niet. Overigens is met dit alles ook meteen gezegd dat de kunsten niet buiten, en al helemaal niet tegenover de maatschappij staan. De kunsten leiden integendeel een sociaal leven, ze zijn per definitie 'maatschappelijk relevant'. Theater- of dansvoorstellingen, romans of schilderijen communiceren, ook als ze vervelen of ronduit als lelijk overkomen. Voor zover ze dat doen, maken ze deel uit van de maatschappij en krijgen ze daarbinnen een specifieke plaats toegewezen – binnen het kunstsysteem, inderdaad, en niet bijvoorbeeld binnen het recht, de politiek of de economie.

Wanneer voor als kunstig gemarkeerde objecten een som geld wordt betaald, worden ze het onderwerp van niet-esthetische communicatie. Dat is bijvoorbeeld ook het geval indien die aanleiding geven tot politieke beslissingen – zoals mogelijke subsidies – of, in een heel andere maatschappelijk register, tot juridische communicatie, zoals het afsluiten van contracten. Maar voor zover ze een publiek hebben, hoe klein ook, blijven de betrokken kunstwerken altijd ook esthetische 'compact-communicaties', tot voorstellingen of voorwerpen verdichte mededelingen van informatie die als mooi of lelijk, geslaagd of niet-geslaagd wordt ingeschat. Kortom, *the same is different*, hetzelfde (het kunstwerk) is anders al naargelang het binnen een artistieke, een politieke, een juridische, een economische of een wetenschappelijke context wordt gethe-

matiseerd. Dit spreekt eigenlijk allemaal vanzelf, in de eerste plaats voor een socioloog, maar wellicht toch ook voor iedereen die op de moderne samenleving is aangesloten. Het nog altijd lopende debat over kunst-en-economie doet dan ook meer dan eens bijzonder puntloos aan, zeker als het gaat over de verhouding tussen dé kunst en dé economie binnen dé maatschappij. Het vaakst nog wordt de discussie vertroebeld door uitspraken die hét kunstsysteem of dé economie verabsoluteren. Van een artiest of een kunsthandelaar (in de brede zin van het woord) kan men zoiets trouwens wel een beetje verwachten. Maar het leidt in de regel tot een weinig vruchtbaar welles-nietes-debat; het levert een dovemansgesprek op waarin de (h)erkenning van maatschappelijk evidente onderscheidingen of verschillen wordt vervuild voor een dogmatisch estheticisme of een ideologisch aandoend economisme (en dat het laatste met de economische wetenschap als zodanig niets vandoen heeft, is meteen duidelijk, ook als sommige beoefenaren van die discipline het anders voorstellen).

Alles welbeschouwd maakt onze maatschappij het debat over kunst-en-economie tegelijk mogelijk en onmogelijk. De onderscheidingen of, modieuzer geformuleerd, de 'differenties' tussen onder meer het politieke, het artistieke en het economische systeem zijn op macroniveau geïnstitutionaliseerd. Ze liggen vast, punt-andere-lijn. Dit maatschappelijk feit roept dan in de maatschappij zélf communicaties op die aansturen op de-differentiatie, op het opheffen van bijvoorbeeld het verschil tussen kunst en economie – wat juist maatschappelijk onmogelijk is. Want de moderne wereld-